

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 5, Sayı 11, Mart 2018, ss. 117-127.
Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 5, Issue 11, March 2018, pp. 117-127.
ISSN 2148-5704
DOI Number: 10.17822/omad.2018.86
Geliş Tarihi/Received: 27.01.2018 Kabul Tarihi/Accepted: 22.02.2018

MEHMET ALİ AYNÎ'NİN EDEBÎ ÇALIŞMALARI

The Literary Works of Mehmet Ali Aynî

Zeliha KAPUKAYA*

Öz: Mehmet Ali Aynî (1869-1945), 19. yy. sonları ve 20. yy. başlarında idareciliği, eğitimciliği ve ilmi faaliyetleri ile önemli hizmetlerde bulunmuş; Mutlakîyet, II. Meşrutîyet ve Cumhuriyet dönemlerini yaşamış çok yönlü bir şahsiyettir. Mehmet Ali Aynî; tarih, istatistik, siyaset, psikoloji, dinler tarihi ve bilhassa felsefe alanındaki çalışmalarıyla adını duyurmuştur. Mehmet Ali Aynî'nin farklı disiplinlerdeki telif ve tercüme eserleri ile birlikte çeşitli dergilerde neşredilen makaleleri ve tebliğleri bulunmaktadır. Son dönem Osmanlı bürokrat ve aydınlarından olan yazarın idarecilik hayatında modern eğitim anlayışının yaygınlaşmasındaki çabaları, eğitim felsefesi alanındaki çalışmaları ve Darülfünun'daki akademik faaliyetleri dikkati çeken yönlerindedir. Mehmet Ali Aynî'nin bütün bu eserlerinin yanında biyografisinde pek fazla bilinmeyen bir tarafı; şiirleri ve edebiyatla ilgili çalışmalarıdır. Yazarın Türk kültür ve edebiyatının değerli isimleriyle kurduğu dostlukları, fikir alışverişleri, ilmî ve edebî eserler üzerine beyan ettiği görüşleri yaşadığı dönemi anlamak açısından kıymetli veriler sunmaktadır. Bilhassa, Mehmet Ali Aynî Batı edebiyatı hakkındaki birikimi ve düşünceleri ile iz bırakmış bir Osmanlı aydınıdır. Bu makalede Mehmet Ali Aynî'nin şiirlerine ve edebiyatla ilgili çalışmalarına yer verilecek, yazarın edebî çevrelerle kurduğu ilişkilere değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Ali Aynî, Osmanlı Aydını, Şiir, Felsefe, Süleyman Nazif

Abstract: Mehmet Ali Aynî (1869-1945), who lived in the period of Autocracy, 2nd Constitutional Monarchy and Early Republican Period was a multi-skilled personality serving in the field of management, education and scientific activities from the end of the 19th- to the beginning of the 20th century. Mehmet Ali Aynî was announced with his works about history, statistics, politics, psychology, history of religions and especially in philosophy field. M. Ali Aynî had articles and papers that were published in various journals in different disciplines. M. Ali Aynî who was a renowned intellectual of late Ottoman period, adopted a modern education policy in his management perspective and studied on education philosophy along with his academic activities in Darülfünun. Besides all his works, the aspect that is not mentioned much in his biography is his studies on poetry and literature. The author's friendships with valuable names of Turkish Culture and Literature, his opinion exchanges, and his views on the scientific and literary works are offers valuable information. Especially, Mehmet Ali Aynî is a remarkable Ottoman intellectual with his cultural accumulation and thoughts about The Western literature. In this article, M. Ali Aynî's poems and the study of literature will be presented and his relationships with literary figures will be explained.

Keywords: Mehmet Ali Aynî, Ottoman Intellectual, Poetry, Philosophy, Süleyman Nazif

Giriş

19. yy. Osmanlı İmparatorluğu için yenilgiyi bütün kurumlarıyla yaşadığı; siyasal, toplumsal, kültürel vb. pek çok anlamda bir medeniyet krizine sahne olduğu bir dönemdir. Böyle kritik bir dönemde idareci vasıfları olan, çok yönlü, birikimini memleket problemleri için kullanan bürokrat kökenli bir münevver zümresi ortaya çıkmıştır. Bilhassa Fransız dili ve edebiyatına hâkim, Batı düşünce dünyasını takip eden, telif ve tercüme ile Türk edebiyatına hizmet etmiş aydın-bürokratlar, bir yandan bilgi ve tecrübelerini idarecilikleriyle birleştirerek

* (Öğr. Gör. Dr.), Balıkesir Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Balıkesir/Türkiye, e-mail: zelihakapukaya10@hotmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0003-1946-6612

dönemin kurumlarında aktif görev almışlar, bir yandan da edebî çalışmaları ile kültür dünyasına katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı son dönemlerini yaşamış, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini görmüş bu bürokrat aydınlardan biri de Mehmet Ali Aynî'dir.

Mehmet Ali Aynî; Rumeli'den Anadolu'ya, Yemen'e, Osmanlı İmparatorluğu'nun henüz bütünüyle elden çıkmayan geniş coğrafyasında on yedi yıl bürokrat olarak çalışmıştır. Yoğun bürokrasi mesaisinde ilimle meşgul olmayı bırakmamış, Trabzon valiliği sonrası kendisini bütünüyle ilme ve akademisyenliğe vakfetmiştir. Daha çok felsefi, dinî, tasavvufî alanlarda çalışan Mehmet Ali Bey; eğitim, siyaset, istatistik, edebiyat ve kültür tarihi ile de ilgilenmiştir. Mehmet Ali Aynî'nin önemli bir yekûn tutan yayımlanmış eserlerinin yanında, istibdat dönemi şartlarından dolayı bastıramadığı ya da arzu ettiği şekliyle çıkaramadığı eserleri de mevcuttur.

1. Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri

Mehmet Ali Aynî, Rumeli fethinden sonra buraya Konya mıntkasından gönderilen Sipahi soyundan gelme Aynî Oğullarından tüccar Necip Efendi'nin oğludur. Manastır'ın Serfiçe kasabasında 1869 yılında doğmuştur. İlk ve orta öğrenimine Selanik'te başlayan Mehmet Ali Bey, İstanbul'da başladığı rüşdiye eğitimine Yemen'de San'a Rüşdiyesinde devam etmiştir. Bu arada Fransızca öğrenmeye de başlamıştır. Mehmet Ali Aynî, ailesiyle İstanbul'a döndükten sonra Gülhâne Askerî Rüşdiyesini bitirmiş, yüksek tahsilini ise Mekteb-i Mülkiyede tamamlamıştır (1888). Bu dönemde Fransızcasının yanı sıra Arapça ve Farsçasını da geliştirmiştir.¹

Mülkiye'den sonra memuriyet hayatına başlayan Mehmet Ali Bey, sırasıyla İstanbul Hukuk Mektebinde muallim yardımcılığı, Edirne İdadisi öğretmenliği, Dedeoğaç İdadisi ve Halep Sultanisi Müdürlüğü, Diyarbakır Maarif Müdürlüğü ve Maarif Nezareti İstatistik Kalemi Başkâtipliği görevlerinde bulunmuştur. Aynî, sekiz yıl süren eğitim ve öğretim faaliyetlerinden sonra 1896'dan 1913 yılına kadar çeşitli vilayetlerde idareci olarak görev yapmıştır.²

İdarecilik hayatına ilk olarak Kosova'da kaymakamlık yaparak başlayan, Kosova'dan sonra Kastamonu mektupçuluğuna getirilen Mehmet Ali Aynî, burada kurduğu matbaa ile bazı eserlerini bastırmıştır. Mehmet Ali Bey'in bu davranışı tepki toplamış ve Kastamonu'dan sürülmesine neden olmuştur. Mutasarrıf olarak Taif ve 1904'te Ammare'ye tayin olan Mehmet Ali Aynî, Irak'ta bulunduğu dönemde aşiretler arasında dolaşmış; bu tecrübesini ilmî hayatına da yansıtmıştır. Aynî, Irak dönüşü Balıkesir'e mutasarrıf olarak gelmiştir. Balıkesir'den sonra Lazkiye mutasarrıflığına, oradan da Mâmûretü'l-Azîz (Elazığ) valiliğine atanmıştır. Bu dönemde Ermenilerin taşkınlıklarıyla uğraşan Mehmet Ali Bey, sonradan Bitlis vilayetine geçmiş; Yanya ve Trabzon valiliklerinden sonra da emekliliğe sevk edilmiştir. Mehmet Ali Aynî, bu dönemden sonra kendisini tamamen ilme vermiş ve akademisyenliğe başlamıştır. Darülfünunda felsefe ve sosyoloji okutan, bir dönem de Edebiyat Fakültesinde fakülte eminliği (dekanlık) yapan müellif, İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi profesörlüğü görevi esnasında pek çok tercüme ve telif eserlere imza atmıştır. İslam Enstitüsündeki görevinden sonra bir süre Maarif Vekâletine bağlı olarak Kütüphaneler Tasnif Komisyonunda görev almıştır. Mehmet Ali Aynî, 1945 yılında İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.³

Mehmet Ali Aynî, başarılı idarecilik hayatında Halep, Yemen, Kosova ve Diyarbakır gibi yerlerde halkın sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını incelemiş, aşiretler hakkında gözlemlerde bulunmuştur. Bulgarlar ve Ermeniler gibi bazı etnik grupların devlet ve ülke bütünlüğü aleyhindeki faaliyetleriyle etkin ve bilinçli olarak mücadele etmiştir. Memuriyet hayatı boyunca gerek telif ve tercüme eserleriyle gerek çıkardığı ve çıkarılmasına ön ayak olduğu dergilerle ilim

¹ İsmail Arar, "Mehmet Ali Aynî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 4, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 273.

² İsmail Arar, a.g.m., s. 273.

³ Hilmi Ziya Ülgen *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1979, s. 294-295.

ve kültür hayatına hizmet etmiştir. Mehmet Ali Aynî, bilhassa açtığı okullarla çağdaş eğitimin ülke genelinde yaygınlaşmasına gayret sarf etmiştir.⁴

Mehmet Ali Aynî'nin ilmi cephesinin iki yönü dikkati çekmektedir: Birincisi basın hayatında çıkan felsefi eserlere dair kuvvetli tenkit yazıları ve tenkitçiliği, diğeri ise tasavvufa dair eserleri ve incelemeleridir.⁵ Mehmet Ali Aynî, Batı'dan gelen pozitivist akımların Türk gençliğini olumsuz yönde etkilediğini görerek bu akımlar karşısında Türk gençliğini korumak amacıyla tahlil ve tenkit eserleri yazmıştır. Türkiye'de bir dönem oldukça gündemde kalan maddecilik-maneviyatçılık mücadelesinde, Mehmet Akif'in edebî sahada temsil ettiği düşüncelerini felsefi görüşlerle desteklemiştir. Mehmet Ali Aynî'nin tasavvuf alanındaki çalışmaları, fikrî cephesinin en önemli tarafını oluşturur. Vahdet-i vücud felsefesini benimseyen Mehmet Ali Bey, İsmail Arar'ın ifadesiyle *maneviyyatçı felsefeyi benimseyerek maddeci ve ateist fikirlere karşı açılan mücadelede, ilmiyle fikirleriyle ve kalemiyle şuurlu bir yer almış, Türk insanının ve cemiyetinin buhrandan, bilgisizlikten ve yoksulluktan kurtulması yanında dinî ve millî kaynaklarına dönülerek millî irfan ve şuurun geliştirilmesi, millî inanç ve düşüncenin taklitten arındırılması ve yükseltilmesi için ömrü boyunca çalışmıştır*.⁶

Telif ve tercüme olmak üzere kırka yakın eseri olan Mehmet Ali Aynî'nin başlıca eserleri şunlardır: *Nazarî ve Amelî İstatistik, Malumât-ı Nâfia-i Fenniye, Küçük Umûmî Tarih, Darülfünun Tarihi, İlim ve Felsefe, Ruhîyat Dersleri, Tasavvuf Tarihi, Ahlâk Dersleri, Hükm-i Cumhur, Demokrasi Nedir? Milliyetçilik Nedir?...* Mehmet Ali Aynî'nin felsefe, tasavvuf ve pedagojiye dair inceleme ve makaleleri *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, Millî Mecmua ve Fağfur* gibi dergilerle *Yenigün, Akşam ve Cumhuriyet* gibi gazetelerde yayımlanmıştır.⁷

2. Edebiyatla Tanışması, Edebî Çevrelerle Kurduğu Dostluk ve Arkadaşlıkları

Mehmet Ali Aynî'nin edebiyat hevesi Mülkiye Mektebinde hocası olan Recaiâde Mahmut Ekrem vesilesiyle başlamıştır. Recaiâde'nin Mülkiyede okuttuğu *Ta'lim-i Edebiyat*, Batı Edebiyatı tarzında bir ders kitabı olarak diğer öğrenciler gibi Mehmet Ali Bey'i de etkilemiştir. Recaiâde'nin şiir ve inşaya büyük meyil uyandıran dersi Mehmet Ali'yi bilhassa şiire yönlendirmiştir.⁸

Mehmet Ali Bey'in Mülkiye sıralarında başlayan şiire merakı hayatının her döneminde devam etmiştir. Ayrıca bulunduğu çevrelerde edebiyatçılarla olan yakın ilişkileri onun şiirden kopmamasına vesile olmuştur. Mehmet Ali Aynî'nin basılmamış bir şiir defteri mevcuttur. Bunun dışındaki edebî eserlerine, kendisi hakkında yapılan çeşitli çalışmalar, hatıraları veya çevresindeki bazı şahsiyetlerin naklettiği bilgiler vasıtasıyla ulaşmak mümkündür.

Bir felsefeci ve bürokrat olan Mehmet Ali Aynî, Mülkiye'de okurken ve görev yaptığı çeşitli yerlerde Türk siyasi, kültür ve ilim hayatında iz bırakmış şahsiyetlerle tanışmış, kimileriyle de uzun yıllar sürecek dostluk ve arkadaşlık ilişkileri kurmuştur. Bu isimler arasında Süleyman Nazif, Ali Kemâl, Bursalı Mehmed Tahir Bey, Ziya Gökalp, Hasan Basri Çantay gibi isimler sayılabilir. Bu şahsiyetler içinde Süleyman Nazif'in özel bir yeri vardır.

2.1. Süleyman Nazif-Mehmet Ali Aynî Mektupları

Türk Edebiyatının önemli şahsiyetlerinden Süleyman Nazif, Mehmet Ali Bey'in daha çok mektup vasıtasıyla görüştüğü isimlerdendir. Mehmet Ali Bey'in Süleyman Nazif'le olan mektuplaşmaları ve çeşitli konulardaki muhavereleri edebiyat tarihimiz için önemli bir kaynaktır. Ali Kemâl Aksüt, Mehmet Ali Bey-Süleyman Nazif dostluğuna ve bu iki ismin ilmi,

⁴ İsmail Arar, agm., s. 273.

⁵ Hilmi Ziya Ülgen, *age.*, s. 294-295.

⁶ İsmail Arar, agm., s. 275.

⁷ İsmail Arar, agm., s. 275.

⁸ Ali Kemâl Aksüt, *Profesör Mehmet Ali Aynî Hayatı ve Eserleri*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1944, s. 15.

edebî münakaşalarını yansıtan mektuplarına, 1944 yılında neşrettiği Mehmet Ali Aynî monografisinde oldukça geniş yer ayırmıştır.

Diyarbakırlı Said Paşa'nın oğlu olan Süleyman Nazif; Mehmet Ali Bey'le İstanbul'da yazar ve şairler için bir uğrak yeri olan ve Said Paşa'nın "*Mir'atü'l-iber*" adındaki eserini de basan Kitapçı Kırkor'un dükkânında tanışmıştır. O dönemde Hüseyin Nâzım, Ali Kemâl, Mehmet Ali Aynî ve birkaç arkadaşının birlikte çıkardıkları "*Gülşen*" mecmuası da Kırkor tarafından basılmıştır. Mehmet Ali Aynî, Diyarbakır'a gittiği zaman Süleyman Nazif'le daha sık görüşmüş, bu dönemde edebî sohbetlerde bulunmuştur. Süleyman Nazif, ilk şairlik denemelerinde Mehmet Ali'nin görüşlerine başvurmuştur.⁹

Süleyman Nazif'in Paris'e gitmek amacıyla İstanbul'a geldiği dönemde, Mehmet Ali'ye beraber gitme teklifinde bulunmuştur. Ancak Mehmet Ali Bey ailevî sebeplerden dolayı bu "kaçış"ı kabul etmemiştir. Paris'te bir müddet kalan ve dönüşünde Bursa'ya -bir anlamda göz önünde tutulmak maksadıyla- "mektupçuluk" göreviyle atanan Süleyman Nazif'in, Mehmet Ali Aynî ile edebiyat, tarih, eleştiri, tercüme gibi çeşitli ilmî ve edebî sahalarda mektup vasıtasıyla yaptıkları fikir alışverişleri edebiyat tarihimiz açısından değerli bilgiler ihtiva etmektedir. Birbirlerini çok seven fakat pek çok konuda da fikir ayrılığı taşıyan bu iki şahsiyetin mektuplarının büyük bir kısmı mevcuttur.

Süleyman Nazif ile Mehmet Ali Aynî'nin bilhassa tercüme ve tenkit hakkında geniş açıklamalar içeren mektuplaşmaları Balıkesir mutasarrıflığı döneminde sıklaşmıştır. Bu mektuplarda tercüme üzerine karşılıklı fikir alışverişinde buldukları isim ve eserler arasında İngiliz filozof Spencer'in *Usûlât-ı İbtidaiyye* ve *Kavâid-i Sosyolojiyye*, Pol Burje'nin Lamartine hakkındaki makalesinin tercümesi, Darwin ve teorileri, Kramer'in *Kâinat ve İnsaniyyet* adlı eseri, Rasin'in tiyatroları, çeşitli sosyolojik ve felsefî kavramlar yer almaktadır.¹⁰ Ayrıca Süleyman Nazif, bazı manzumelerini Mehmet Ali Aynî'ye göndererek bunlar hakkındaki düşüncelerini yazmasını istemiştir.¹¹

Mehmet Ali Bey-Süleyman Nazif mektuplaşmalarında dönemin edebiyat dünyası hakkındaki bu iki ismin eleştirel görüşlerine rastlamak mümkündür. Özellikle "*Servet-i Fünûn*" dergisi hakkındaki görüşleri dönemin dil ve edebiyat mülahazalarını anlamak açısından dikkate değerdir. *Servet-i Fünûn* dergisinin yeni yeni yayımlanmaya başladığı o dönemde *Servet-i Fünûn* taraftarları ve karşıtları arasında yapılan ilmî ve edebî münakaşalar dönemin yazar ve şairlerini de iki gruba ayırmıştır. Süleyman Nazif, kendisinin de yazarı olduğu *Servet-i Fünûn* dergisine olan eleştirilere bu mektuplarında cevap vermektedir. Mehmet Ali Aynî'nin *Servet-i Fünûn* dergisine yazı yazarları Osmanlıca'yı iyi kullanamayan, söz anlamayan ve anlatamayan insanlar olarak gördüğünü belirten S. Nazif, bu eleştirinin haksızlığını mektuplarında açıklamaktadır. Dönemin edebiyat ve gazetecilik dünyasında isim yapmış Ali Kemâl'in de *Edebiyat-ı Cedide*'ye karşı olduğuna değinen Süleyman Nazif, onu dil ve edebiyat konularında "mutaassıp" bulunduğunu ifade etmektedir.¹² Şunu belirtelim ki Ali Kemâl, edebiyatımızın yenileşmesini değil, *Servet-i Fünûn* yazarlarının kullandıkları dil ve üslubu eleştirmiştir.

Mehmet Ali Bey, mutasarrıflık ve valilik yaptığı çeşitli yerlerde olduğu gibi Balıkesir'in de eğitim sorunlarıyla ilgilenmiş; ilmî ve edebî sohbetleriyle şehrin kültürel hayatına katkı sağlamıştır. Bu dönemde genç şair ve yazarlarla ufuk açan edebî mahfiller düzenlemiş, Hasan Basri'nin yetişmesiyle de bizzat ilgilenmiştir.¹³ Hasan Basri Çantay, Mehmet Ali Bey'in Süleyman Nazif'e gönderdiği mektuplar ve kendisi üzerindeki etkisi ile ilgili olarak hâl tercümesinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

⁹ Ali Kemâlî Aksüt, *age.*, s. 177-178.

¹⁰ Ali Kemâlî Aksüt, *age.*, s. 181-252.

¹¹ Ali Kemâlî Aksüt, *age.*, s. 236-237.

¹² Ali Kemâlî Aksüt, *age.*, s. 180-181.

¹³ Zeliha Kapukaya, "Mehmet Ali Aynî'nin Balıkesir Valiliği ve Bu Dönemdeki Faaliyetleri", *Akademik Kaynak Dergisi (AKAD)*, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 3, 2014, s. 65-79.

Mehmet Ali Aynî Bey'in âciz hakkındaki lütuflarını sayamam. O bana amirlik değil, babalık etti. Mesela; bizzat gideceği keşiflere beni gönderir, o sayede ücret almamı temin ederdi. Bol bol kitap tedarik edebilirdim.

Bana okuma ve yazma zevkini en çok veren o zattır. Onun ilmî ve hususî mektuplarını ben tebyiz ederdim. Süleyman Nazif Bey Bursa'da mektupçu idi. İkisi arasında canlı muhabere devam ederdi. Fransızca bir kelimenin yanlış tercüme edildiğinden bahis ile mektup yazan Süleyman Nazif'e üstadın verdiği uzun cevabın şu cümlesi hâlâ hatırlımdadır: "Tercümemin doğruluğunu sana bin kitapla ispat ederim!" Nazif kısaca cevap vermiş, "Senden istifade için itiraz ettim." demiştir. Mehmet Ali Bey "Hüccetü'l İslâm"ını Balıkesir'de yazdı. Resmî ve mühim müsveddeleri lütfen âcize tesvid ettirirlerdi.¹⁴

2.2. Mehmet Ali Aynî-Ali Kemâl

Mehmet Ali Aynî'nin Mülkiye Mektebinde okurken tanıştığı isimlerden biri Ali Kemâl'dir. Ali Kemâl'in Mülkiyede Avrupa'da öğrenci hareketlerini taklit ederek kurduğu "Encümen-i Hamîdî adlı öğrenci topluluğu içinde Mehmet Ali Aynî de bulunmuştur. 1887 yılında edebî konuları konuşmak amacıyla kurulan ve her cuma Ali Kemâl'in Süleymaniye'deki konağında toplanan bu öğrenci topluluğu bir müddet sonra takibe uğramıştır. İstibdat dönemi paşalarından Mahmut Celalettin Paşa'nın takibine kadar toplanan ve çeşitli fikirlerin, kitapların ve bahislerin tartışıldığı gençlik topluluğunun faaliyetleri hükümetçe olumlu karşılanmamış, bir tehdit olarak algılanmış ve üyeleri derdest edilerek dağıtılmıştır. Konuyla ilgili gerekçe olarak yazılan tezkirede: "*Mekteb-i Mülkiyye efendilerinin böyle hususî evlerde toplanmaları, derslerini bir tarafa bırakarak Jan Jak Ruso'nun asarı gibi dine ve ahlâka muzır mütalaalarla meşgul olmaları rızâ-yı âliye münâfî olduğu için bir daha bu çeşit harekâtı gayr-ı lâyıkadan tevakkî olunmak lâzımdır.*" ifadesi dönemin ruhunu anlatır niteliktedir.¹⁵

Mehmet Ali Aynî, Mülkiyede okurken sınıf arkadaşı Ali Kemâl ve Hüseyin Nazım ile birlikte Recaiâde Mahmut Ekrem'in telkinleri ile yazdıkları şiirleri ve yazıları neşretmek için *Gülşen* mecmuasını çıkarmışlardır.¹⁶

Ali Kemâl'in *Ömrüm* adıyla neşredilen hatıralarında da Mehmet Ali Bey ile Mülkiyedeki arkadaşlıklarından ve Halep İdadisindeki çalışmalarından bahsedilmektedir. Mehmet Ali Aynî'nin çalışkanlığı, hafızasının kuvveti, idarecilikteki üstün vasıfları Ali Kemâl'in zikrettiği konular arasındadır.¹⁷

Ali Kemâl hatıralarında Mehmet Ali Bey gibi kendisinin de dönemin gelenekçi şairlerinden Muallim Naci'nin edebiyat anlayışını, edebî zevkini ve fikirlerini beğenmediğini, Mülkiyenin yenilikçi ruhuyla edebiyat hocaları Recaiâde Mahmut Ekrem'in izinden yürüdüklerini ifade etmektedir.¹⁸ Ali Kemâl'in fikrî ve edebî anlayışını, "muvasıtîn" yani orta yolcuların Batı'ya daha yakını olarak nitelendirmek, bu anlamda Muallim Naci'nin çizgisinden ayırmak mümkündür. Zira hatıralarında Muallim Naci'yi sürekli eleştiren ve tavrını Recaiâde'den yana koyan Ali Kemâl, edebî anlamda bütünüyle Batıcı olmaktan ziyade doğulu değerlerden vazgeçmeyen, batının değerlerine de yüz çevirmeyen bir edip olarak nitelendirilebilir.¹⁹ Bu düşünce çizgisinde olan Mehmet Ali Aynî, "*Talebeliğimiz esnasında eski edebî ekolün mümessilleri olan Muallim Naci ve Hacı İbrahim'e düşman idik.*" sözleriyle kendi konumunu ifade etmektedir.²⁰

Mehmet Ali Aynî, Halep İdadisinde muallimken okuttuğu "Mâlumat-ı Fenniye" derslerini bir kitap olarak bastırması, derli toplu bir kitap hâlinde öğrencilerinin istifadesine

¹⁴ Hasan Basri Çantay, "Kendi Kalemiyle Hasan Basri Çantay", hzl. K. Kani Akpınarlı, *Balıkesir Postası*, S:739, 7 Ocak 1965.

¹⁵ Ali Kemâl Aksüt, *age.*, s. 16-20.

¹⁶ Mehmet Ali Aynî, *Hayat Nedir?*, hzl. İsmail Dervişoğlu, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2013, s. 3.

¹⁷ Ali Kemâl, *Ömrüm*, hzl. Metin Kayahan Özgül, Cümle Yayınları, Ankara 2016, s. 52-219.

¹⁸ Ali Kemâl, *age.*, s. 73.

¹⁹ Ali Kemâl, *age.*, s. 11.

²⁰ M. A. Aynî, *Hayat Nedir?*, s. 3.

sunmuştur. O dönemde yine Halep İdadisinde edebiyat muallimliği yapan Ali Kemâl'in derslerini yepyeni bir yöntemle ve gayet cazip bir şekilde vererek edebiyat zevki aşılması idadiye karşı halkın teveccühünü artırmıştır. Ayrıca İsmail Müştak ve İstanbul Üniversitesinin eski rektörlerinden Cemil Birsal, Halep İdadisinde Mehmet Ali Aynî ve Ali Kemal'in öğrencileri arasında bulunmuşlardır.²¹

Mehmet Ali Aynî Diyarbakır İdadisinde de tarih dersleri vermiştir. İdadideki öğrencileri arasında Ziya Gökalp ve Faik Ali de bulunmaktadır. Mehmet Ali Bey, tarih derslerinde Ziya Gökalp'le bizzat ilgilenmiş, onun ilmî ve fikrî gelişimini desteklemiştir.²²

3. Mehmet Ali Aynî'nin Bazı Şiirleri

Hukuk, felsefe, dinler tarihi, ilahiyat, tarih gibi alanlarda bir hayli eser yayımlamış bir yazar olan Mehmet Ali Bey, döneminin pek çok müellifi gibi edebiyata kayıtsız kalmamış, zaman zaman şiirler kaleme almıştır. Mehmet Ali Bey'in günümüze ulaşan şiirleri kendi el yazısıyla bir defterde bulunmaktadır. Basılmayan bu şiirlerin dışında Ali Kemâlî Aksüt'ün yazdığı monografinin çeşitli bölümlerinde de bazı manzumeleri yer almaktadır. Bunun yanında Mehmet Ali Bey'in hatıralarında yer verdiği birkaç şiirine rastlanmaktadır. Bu şiirler Aynî'nin şairlik yönü hakkında fikir verebilecek niteliktedir.

3.1. Şiirlerinden Örnekler

Mehmet Ali Bey, bürokrasi hayatının kimi safhalarında o dönemdeki ruh hâlini özetleyen şiirler yazmıştır. Bu şiirlerde; tasavvufî duygular, yaşanan olaylara yönelik hikemî sözler ve yer yer de hiciv unsurları dikkati çeker.

Bu şiirlerinden biri, hatıra kitabında yer alan, Mehmet Ali Aynî'nin Balıkesir'e mutasarrıf olarak gelirken yüz kadar Çerkez atlısıyla coşkulu karşılaşmasına mukabil, kendine mütevazılık telkin eden şiiridir.

*Gelmesin kalbine gurur Aynî
Kendini gör misâl-i mûr Aynî*

*Kibri sevmez Cenâb-ı Hak aslâ
Affolur başka her kusûr Aynî*

*Dest-i sâki-i Murtazâ'dan iç,
Mey-i mahviyet-i tahûr Aynî.²³*

Halep İdadisinde muallim iken Halep Valisi Tevfik Bey'e yazdığı şu kıtada ise Mehmet Ali Aynî'nin aruza ustalık derecesinde hâkim bir şair olduğu görülür:

*Tevfikini Tevfik Bey'e yaver eder Hak
Tevfik-i Hudâ gayrete vâbeste muhakkak*

*Ulviyyet-i dil, safvet-i efkâr ile gayret
Sermâyesi olmuş iken olmaz mı muvaffak?²⁴*

Nesirdeki tenkitçiliğini şiirine de taşıyan Mehmet Ali Bey, Dedeâğaç İdadisinde muallimken okula gönderilen, kendi ifadesiyle "işinin ehli olmayan ve ilmi yalnız emsile, bina ve avâmilden" ibaret sayan bir Arapça hocasına şu tenkit dolu beyti ithaf etmiştir:

*Ey Dedeâğacı'nın tûtî-i şöhret-perveri
Âdeme rif'at mi bahş eyler avâmil ezberi.²⁵*

²¹ Ali Kemâlî Aksüt, *age.*, s. 42-43.

²² Ali Kemâlî Aksüt, *age.*, s. 60.

²³ Mehmet Ali Aynî, *Hayat Nedir?*, s. 63.

²⁴ Ali Kemâlî Aksüt, *age.*, s. 35.

²⁵ Ali Kemâlî Aksüt, *age.*, s. 38-39.

Zira Mehmet Ali Aynî eğitimde yeniliğin önemini kavramış ve uygulamış bir maarifçidir. Mehmet Ali Aynî Diyarbakır maarif müdürlüğü görevindeyken eski usul bir allame olarak tavsif olunan ve Ziya Gökalp, Faik Ali gibi öğrencilere hocalık eden Bitlisli Hoca ünvanlı bir medrese hocasının öğrenciye olumsuz örnek olması sebebiyle görevden alınması Diyarbakır valisi Sırrı Paşa'yla arasının açılmasına neden olmuştur. Paşanın teveccühünü yeniden kazanmak için ona ithafen şu manzumeyi yazmıştır:

*Tevâlî-i gumûm-ı dehr-i bî-pâyân bir yandan
Husûfî-i meh-i ikbâl-i pür-tâbân bir yandan
İçirdi zehr-i mihnet kalb-i gam-agînime hayfâ
Huzûr-ı bâl ü fikri eyledi talân bir yandan
Fezâ tenk oldu pîş-i çeşm-i me'yûsumda bin heyhat
Gönül pür-ye's ü hüsrân, dîdeler giryân bir yandan
Kusûru olsa da bir bende-i dîrînenin bilmem
Görülmez mi aceb affetmeğe şâyân bir yandan?
Hüdâvendâ, vezîrâ âsafâ layık mıdır itsün
Zaman bir çâker-i memlûkünü nâlân bir yandan
Perîşân-hâtırım, cem'iyet-i fikrim tebâh oldu
Aceb yok mu benim bu derdime dermân bir yandan
Fakat sıdk u hulûs-u kalbine lâyıık mıdır Aynî
Kemâl-i lütfunu ol âsafın nisyân bir yandan
Hulûs-ı pâkle ümmîd ü sabr it kim zuhûr eyler,
Karîben iltifât-ı safâ-yı devrân bir yandan.*

(14 Teşrinievvel 1309)²⁶

Bu manzume üzerine Mehmet Ali Aynî'nin meramını anlayan Sırrı Paşa onu affetmiş ve bunun üzerine “bir yandan” redifli bir manzume yazmıştır.

Mehmet Ali Aynî'nin Osmanlı döneminin bazı tarihî şahsiyetleri için kaleme aldığı manzumeleri de bulunmaktadır. Bunlardan biri Özdemiroğlu Osman Paşa'dır. Mehmet Ali Bey, Diyarbakır valiliğinde Sultan Murat Han'ın Tebriz'i fethettiği İran seferi dönüşünde Diyarbakır'da ölen ve oraya defnedilen veziri Özdemiroğlu Osman Paşa'nın harap türbesi karşısında şu manzumeyi kaleme almıştır.

*Öztimur oğlunun nümâyandır
Türbesinde azîm bir satvet.
Zîr-i hâkinde çünkü pinhandır
Kahramanı yegâne-i ümmet.
Bir zamanlar semend-i himmetine
Cevelângâh iken diyâr-ı Yemen
Şimdi olmuş ten-i celâdetine
Bu mehâbetli türbe bir mesken.
Bir zamanlar memâlik-i Şîrvân
Paymâl-i semend-i kahrı iken
Şimdi olmuş türâb içinde nihân
O gadanfer ferîd-i dehri iken.*

²⁶ Ali Kemâli Aksüt, *age.*, s.47.

Zâir-i akfe-i tefekkür eder,
 Özdemiroğlu türbesindeki hâl
 Âdemi garka-yı tahayyür eder.
 O mehâbet, o anlı, şanlı kemâl.

Ne büyük bir mehâbet ü azamet
 Duyarım her ziyâretimde ânı
 Olurum âşinâ-yı sad hikmet
 Görürüm dil gözüyle Osman'ı.

Şiddet ü satvet ü besâlette
 Gelmemişken nazîri Osman'ın
 Bırakırken cihanı hayrette
 Cilve-yi tığ ü tîr-ı Osman'ın.

Neye bu inkılâb-ı günâgün
 Bir avuç hâke eylesin taklîb.
 Çarh-ı bi-dâd ü bî-sebât ü sükûn
 Özdemiroğlu'nu garib garib.

Olurum bunda hisseyâb-ı hikem
 Nükte-i bî meâli dünyâyı
 Anlarım, belki büsbütün bilmem.
 Gâfilâne zevâl-i dünyâyı.²⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun bir dönem Berlin büyükelçisi olan Mahmut Muhtar Paşa'nın vefatı nedeniyle Kahire'deki türbesine konulmak için yazdığı manzume şöyledir:

*Bu medfen Hazret-i Mahmud Muhtar'a cinân olsun
 Metâf-ı evliyâ-yı ba-sefâ-yı ins ü cân olsun*

*Lisân-ı hak-beyanı daima Kur'an-ı nâtıktı
 Kelâmullah ona bir şâhid-i bi-imtihân olsun*

*Mekârimde Aliyyül Murtaza manendi bir erdi
 Enîs'ül cennet-ül Mev'âda hep kerrübiyan olsun*

*Kalem fermanına tâbîdi emmâ seyf-i meslûli
 Şehâmet-nâme-i ef'âline bir tercemân olsun.*

*O yattıkça bu hâk-i mağfirette ism-i sâmisi
 Kulûb-u esdikaya feyz-bahşâ-yı emân olsun.*

*Fakat teskine çâre var mı ya Aynî bu hicrânı
 Bu sözler döktüğün gözyaşlarından bir nişân olsun.*

*Bu paşanın kemâl-i lütfuna mazhar erenlerden
 Revân-ı pâkine bin Fâtiha zîb-u lisân olsun*

24 Mart 1935²⁸

Kısa bir değerlendirme yapacak olursak Mehmet Ali Aynî; Mülkiyede hocası Recaizâde Mahmut Ekrem'in uyandırdığı şiir zevki ile başladığı şiire hayatı boyunca devam etmiştir. Mehmet Ali Aynî'yi, manzumelerinde Türk şiirinin klasik tür ve biçimlerini kullanan; bir yandan konu, dil ve üslup yenileşmesini yansıtan taraflarıyla bir geçiş dönemi şairi olarak nitelemek mümkündür. Mehmet Ali Bey'in edebiyatımızın Muallim Naci ve Recaizade M. Ekrem'le kendi içinde bir yol ayrımına girdiği Tanzimat şiirinin Recaizâde'ye yakın; ama

²⁷ Ali Kemâli Aksüt, *age.*, s. 49-50.

²⁸ Ali Kemâli Aksüt, *age.*, s. 419.

Servet-i Fünuncular'a uzanan çizgiden daha muhafazakâr bir şiir anlayışında olduğu görülür. Hikemî şiirimizin Tanzimat Dönemi'ndeki en önemli temsilcisi Ziya Paşa'nın söyleyişini andıran şiirleriyle dünyanın faniliği, insanın çaresizliği, kader, tarihin şanlı dönemlerine dönüş arzusu, kahramanlık, mütevazılık gibi konu ve temaları işlemiştir. İlmî cephesinin asıl yönünü oluşturan felsefeciliği bu anlamda şiirini besleyen bir kaynak olmuştur. Şark edebiyatının bu gibi konu ve temalarına şiirlerinde yer vermesi Mehmet Ali Bey'in gelenekten kopmadığını göstermektedir.

Mehmet Ali Aynî, edebiyatımızın bilhassa şiirimizin bağlı olduğu felsefe ve insan tipi hakkında da zaman zaman düşüncelerini dile getirmiştir. *Hayat Nedir?* adlı kitabında insanı mutsuz eden nedenlerini sayarken karamsarlık, hayattan bezginlik duygusu veren Şark felsefesinin ve edebiyatının zararlı tesirlerinden bahseder. Mehmet Ali Bey şu ifadeleri kullanır:

Bizde insanı üzücü ve içini kemirici bu gibi düşüncelere haberi olmaksızın sürükleyen sebeplerin başında ben evvela edebiyatımızı buluyorum. Çünkü edebiyatımız Türklüğün şemset ve hamaset ruhuna tamamen aykırı ve yabancı diğer Şark felsefelerinin tesiri altında kalarak asırlardan beri birçoğumuzun gönüllerine bedbinlik ve hayattan bezginlik tohumları ekmiştir. Şairlerimizin hemen hepsinde hayattan şikâyet, hayattan nefret duygularına tesadüf olunuyor. Onlar dünyaya geldiklerine pişman, yaşamaktan usanmış, yok olmayı varlığa güya tercih etmiş görünüyorlar. Bundan dolayı kendilerini biraz unutmak ve biraz dinlendirmek için kalenderliğe, ayaşlığa, bâdeperestliğe ve afyonkeşliğe dökmüşler. Vah zavallı hülyacılar!²⁹

Mehmet Ali Bey, bu konuda *Adem Kasidesi* ile yokluğa övgüler düzen Akif Paşa'nın dünya nimetlerine sınıksız sarılan bir kişi olduğundan bahisle, istediği mevkileri alabilmek için Sultan Abdülmecit ve Valide Sultan'a *uçurduğu niyaznâmelerden* söz ederek, bu isimleri ve onların samimiyetsizliklerini eleştirir.³⁰

4. Diğer Edebî Çalışmaları

Mehmet Ali Aynî'nin şiir dışında hikâye, tenkit ve edebiyat tarihiyle de ilgilendiği görülmektedir. Mehmet Ali Bey'in Fransızcadan tercüme ettiği *Fakir* adında hikâyesinin yanında, Balıkesir'in uzun soluklu gazetelerinden *Türk Dili*'nde 1928 yılında iki bölüm halinde yayınlanmış bir hikâye çalışması daha vardır. Ayrıca Tevfik Fikret'in *Tarih-i Kadîm*'ine karşı yazdığı reddiyesi bir tahlil ve tenkit çalışmasıdır. Bu kitap dışında yazarın çeşitli telif ve tercüme eserlere yönelik tenkitleri bulunmaktadır.

4.1. Hikâye Tercümesi "Fakir"

Felsefe, hukuk, psikoloji gibi sahalarda önemli tercüme eserleri Türkçeye kazandırmış müellifin bir hikâye tercümesi bulunmaktadır. Mehmet Ali Aynî, Paris'te *Lecture Pour Tous* adlı dergide yayımlanan *Fakir* isminde bir hikâyeyi tercüme etmiştir. Nicolas Meyra'dan tercüme olan hikâye, Kastamonu Vilayet Matbaasında 1900 yılında bastırılmıştır. Spiritüel konulara hayatının her devresinde ilgi duyan M. Ali Bey'i, hikâyenin konusu oldukça etkilemiş ve böyle bir tercümeyle başlamasına neden olmuştur. Hikâye, Hindistan'da "Fakir" denilen kimselerin mezara girip beş altı ay yattıktan sonra dirilmelerini ve Amerikalı bir doktorun bu konudaki araştırma tecrübesini anlatır. Hikâye yayımlanmadan önce teftiş encümenine gitmiş ancak encümen "ihyâ-yı emvât şer'an caiz değildir" gerekçesiyle ret cevabı gelmiştir. Daha sonra bir "mutedil" encümen üyesinin konunun "emvât-ı ihyâ değil, nâimi ikaz" olduğuna karar vermesiyle hikâye yayımlanabilmiştir.³¹

4.2. Balıkesir'de Yayınlanan Hikâyesi: "Korsancık"

Korsancık, Mehmet Ali Aynî'nin yayımlanmış telif hikâyesidir. Balıkesir'de çıkan *Türk Dili* gazetesinin 22-23 Teşrinievvel 1928 tarihli ve 745-746 sayılı nüshalarında iki bölüm hâlinde neşredilmiştir. Hikâyede anne babasıyla çıktığı bir seyahatte korsanlar tarafından

²⁹ Mehmet Ali Aynî, *Hayat Nedir?*, s. 17-18.

³⁰ Mehmet Ali Aynî, *Hayat Nedir?*, s. 18-19.

³¹ Ali Kemâlî Aksüt, *age.*, s. 93.

kaçırılmış, daha sonra geçmişi unutturularak cesareti ve başarısıyla bir korsana dönüşmüş bir gencin başından geçen olaylar, haydutluk yasalarına karşı koyuşu, aşk macerası ve iç hesaplaşmaları dramatik bir üslupla anlatılmıştır. Eserde Mehmet Ali Bey, Millî Edebiyat Akımı'ndan etkilenmiş, sade bir dil ve akıcı bir üslûp kullanmıştır.

4.3. Tefvik Fikret'e "Bir Reddiye"

Mehmet Ali Aynî, İslam felsefesi ile ilgili yazdığı eserlerinin ve makalelerinin yanı sıra bir de Tefvik Fikret'in "*Tarih-i Kadîm*"ine cevap niteliği taşıyan *Reybîlik, Bedbinlik ve Lâilâhîlik Nedir?* adında bir eser kaleme almıştır. "*Bu reddiye bir rica üzerine yazıyorum.*" diyen Mehmet Ali Bey, *Tarih-i Kadîm*'i okuyan gençlerin ruhen zehirlendiklerini ve gençliğin "*selamet ve ismet-i fikriyyesini muhafaza etmek için o tarihin mahiyetini açıkladığımı*" belirtir. Tefvik Fikret'in *Tarih-i Kadîm*'inde öne sürdüğü fikirleri "Hayat-ı Uhreviyye", "Menşe-i Hayat", "Terakkiyat-ı Ahlâkiyye" gibi bahislerle ele alan yazar, reybîlik (hisbaniyye), bedbinlik (pesimisse) ve lailahîlik (ateizm) meselelerini ünlü filozofların görüşlerini tanık göstererek açıklamakta ve konuyu edebî bir üslupla irdelemektedir.³²

Mehmet Ali Aynî'nin tasavvuf büyüklerine dair neşrettiği eserleri de bulunmaktadır. Müellifin bu bahisteki kitapları arasında *Hacı Bayram Veli* (Evkaf Matbaası, İstanbul, 1924) ve *İsmail Hakkı* (Paris, 1933) adındaki çalışmaları sayılabilir. Ayrıca Mehmet Ali Bey'in *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*'ndan çıkan "Marifetname Müellifi Şeyh İbrahim Hakkı" adında bir makalesi de mevcuttur.³³

4.4. Tercüme Eserlere Yönelik Tenkitleri

Mehmet Ali Aynî'nin sıkı bir tenkitçi olduğu ilim hayatının her devresinde görülür. Meşrutiyet'in ilanına kadar tenkitlerini açıkça ortaya koyamayan yazar, bu dönemde daha çok yakın dostlarına yazdığı mektuplarla ilmî ve fikrî tenkitlerini dile getirmiştir. Müellif tenkitlerini daha çok Meşrutiyet'in ilanından sonra yayımladığı kitap ve makalelerinde ifade etme imkânı bulmuş, bu alanda eserler neşredebilmiştir.

Mehmet Ali Aynî'nin tenkit eserleri arasında demokratik kavramları açıkladığı *Hükm-i Cumhur* adlı eseri bir ilktir. Bohor İsrail tarafından Türkçeye çevrilmiş, Abbe Barb'ın *Tarih Felsefesi*; Fuyye'den tercüme *Felsefe Tarihi*, İzmirli İsmail Hakkı'nın *Fenn-i Menâric*'i, Memduh Süleyman'ın *Darvinizm* kitabı, *Muhtasar İlm-i Ruh* ve E. Burarak'tan tercüme edilen *İlm-i Ahvâl-i Ruh* adlı eserleri, Suphi Ethem'in *Bergson ve Felsefesi*,³⁴ M. Şemsettin Günaltay'ın *Felsefe-i Üla*'sı (İst. 1920), Rıza Tefvik Bölükbaşı'nın *Peyâm-ı Sabah*'ta (1919-1920) neşredilen *Gülşen-i Raz* tefrikası ve *Kamûs-ı Felsefe* adlı kitabı, İzmirli İsmail Hakkı'nın *Fenn-i Menâhic*'i (İst. 1911) Mustafa Şekip Tunç'un *Muhtasar İlm-i Ruh*'u (İst. 1914) Mehmet Ali Bey'in tenkit ettiği eserler arasındadır.³⁵

Mehmet Ali Aynî'nin tenkitler arasında Hamdi Varoğlu'nun Dante'den tercüme ettiği *Divin Comedie* (İlâhî Komedi) de yer almaktadır. Yazar, "Divin Komedi'nin Tercümesi İlâhî Komedi Üzerine Bazı Mülâhazât" adlı yayımlanamayan yazısında eser ve tercümesi üzerinde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Mehmet Ali Bey, eseri okumak isteyenlerin Eski Yunan ve Roma mitolojisini, Hristiyanlık dinini ve tarihini, Avrupa tarihini, İtalyanların ve papalığın tarihi iyice bilmesinin gerektiğini belirtmektedir.³⁶

M. Ali Bey, *İntikat ve Mülâhazalar* adlı eserinde ise çeşitli eserler üzerine yazdığı pek çok tenkide ve ilmî, fikrî konulardaki mütalaalarına yer verir. Bu kitapta yer alan konulardan

³² Mehmet Ali Aynî, *Reybîlik, Bedbinlik ve Lâilâhîlik Nedir?*, Yeni Matbaa, İstanbul 1927.

³³ Mehmet Ali Aynî, "Marifetname Müellifi Şeyh İbrahim Hakkı", *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Yıl: 1916, S: 2, s. 117-130.

³⁴ Ali Kemâli Aksüt, *age.*, s. 255-358.

³⁵ *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKM Yayınları, Ankara 2002, C: 2, s. 75.

³⁶ Ali Kemâli Aksüt, *age.*, s. 433.

biri olan “Gazâlî Panteist midir, değil midir?”, bahsi Gazâlî üzerine yazılmış değerli bir incelemidir. Nizamü'l-mülk'ün *Siyasetnâme*'sini tercüme eden Aynî'nin, Besim Atalay'ın Bektaşılık hakkındaki makalelerine yazdığı tenkit yazıları da Mehmet Ali Aynî'nin tercüme tenkitçiliği ve tasavvuf konularına yaklaşımını veren değerli yazılardır.

Sonuç

Son dönem Osmanlı bürokrasisinin çeşitli kademelerinde görev yapmış, felsefe ve dinler tarihi alanlarında ilmî çalışmaları olan Mehmet Ali Aynî; aynı zamanda yenilikçi bir eğitimci, mütercim, sıkı bir tenkitçi olma vasfına sahip bir Osmanlı aydınıdır. Mehmet Ali Aynî şahsiyetinin farklı bir cephesini de edebiyatla olan ilişkisi oluşturur. Mehmet Ali Aynî Rezaizâde Mahmut Ekrem'in uyandırdığı edebî zevk ile şiire başlamış, hayatının sonuna kadar sık olmasa da şiir yazmaya devam etmiştir. Mehmet Ali Aynî hikemî şiir tarzının bir temsilcisidir. Şiirlerinin dil ve üslubu geleneğe bağlı olsa da eserlerinde muhteva olarak yeni edebiyat anlayışı hâkimdir. Tanzimat, Servet-i Fünûn, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini görmüş olan Mehmet Ali Aynî, bütün bu dönemlerin fikir ve edebiyat hayatımızda yarattığı değişimlere bizzat şahit olmuştur. Yazarın dönemin edebiyat ve fikir adamlarıyla kurduğu ilişkileri ve bunların hatıralara, mektuplara yansıyan belgeleri dönemin kültür hayatı hakkında fikir veren bir kaynaktır. Batı'dan gelen çeşitli fikir akımlarının sosyal ve kültürel hayatımıza girmeye başladığı ve maddiyatçılık-maneviyatçılık ikileminin derinden hissedildiği o dönemde yazarın kalemiyle manevî değerlerin korunmasına yönelik verdiği mücadele dikkate değerdir. Bununla birlikte bütünüyle tenkitçiliği ve bilhassa tercüme tenkitçiliği alanında örnek teşkil eden görüşleri müellifin bir başka yönünü ortaya koyar. Kısaca çok yönlü bir Osmanlı bürokrat-aydını olan Mehmet Ali Aynî; ilim, edebiyat ve kültür dünyamıza verdiği hizmetlerle önem arz eden bir değerdir.

Kaynakça

- Aksüt, Ali Kemâlî, *Profesör Mehmet Ali Aynî Hayatı ve Eserleri*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1944.
- Ali Kemâl, *Ömrüm*, hzl. Metin Kayahan Özgül, Cümle Yayınları, Ankara 2016.
- Arar, İsmail, “Mehmet Ali Aynî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 4, TDV Yay., İstanbul 1991.
- Aynî, Mehmet Ali, “Korsancık”, *Türk Dili*, S: 745-746, 22-23, Teşrinievvel 1928.
- Aynî, Mehmet Ali, *Hatıralar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009.
- Aynî, Mehmet Ali, *Hayat Nedir?*, hzl. İsmail Dervişoğlu, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2013.
- Aynî, Mehmet Ali, *Reybîlik, Bedbinlik ve Lâilâhîlik Nedir?*, Yeni Matbaa, İstanbul 1927.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, hzl. Ahmet Kuyaş, YKY., İstanbul 2002.
- Çantay, Hasan Basri, “Kendi Kalemiyle Hasan Basri Çantay”, hzl. K. Kani Akpınarlı, *Balıkesir Postası*, S: 739, 7 Ocak 1965.
- Kapukaya, Zeliha, “Mehmet Ali Aynî'nin Balıkesir Valiliği ve Bu Dönemdeki Faaliyetleri”, *Akademik Kaynak Dergisi (AKAD)*, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 3, 2014, s. 65-79.
- Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKM Yayınları, Ankara 2002, C: 2, s. 75.
- Ülgen, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1979.